

OSUDY NAŠICH KRAJANEK V SÝRII VE SVĚTLE ČESKÉ ÚPRAVY STÁTNÍHO OBČANSTVÍ

THE MISFORTUNE OF OUR COUNTRYWOMEN IN SYRIA IN THE LIGHT OF THE CZECH NATIONAL LAW

PAVEL KANDALEC

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Abstrakt

Příspěvek nastavuje na pozadí skutečných lidských osudů zrcadlo zkorumpované úpravě státního občanství České republiky. Odmítavý postoj k možnosti bipoilitizmu způsobuje v konkrétních případech nespravedlnosti, které lze ztěžít ospravedlnit.

Klíčová slova

Státní občanství, uzavření manželství, zánik manželství, dvojí občanství

Abstract

This paper holds a mirror up to narrow-minded Czech nationality regulation in respect of the real stories. Refusal approach to the double nationality leads in concrete cases to injustice which can hardly be justified.

Key words

Citizenship, nationality, contracting of marriage, end of marriage, double citizenship, double nationality

*Quis quis abscidit radicem,
frustra fruges queritat...*

Kdo odřízne kořeny,
marně hledá plody...

Ačkoliv s probíhající evropskou integrací dochází v mnohých otázkách ke sbližování právních řádů, přístup k otázce tolerance dvojího občanství se nadále v různých zemích výrazně liší. Zatímco mnohé státy, jako např. sousední Slovensko si zvolily liberálnější postoj a bipolitizmus umožňují, česká úprava dvojímu občanství od počátku nepřála a ani nadále nepřaje. Nabytím cizího státního občanství lze za určitých podmínek přijít o to české. Avšak jaké jsou ony podmínky? Pokud již připustíme, že pozbytí státního občanství České republiky není totéž, co zbavení státního občanství, a není tudíž v rozporu s článkem 12 Ústavy,¹ měly by být ony předpoklady pro jeho pozbytí jasně definovány, aby běžný čtenář zákona věděl, jaké budou následky jeho jednání. Bohužel, náš zákon o státním občanství² je normou záhadnou. Abychom se s konečnou platností dozvěděli, co slova v něm opravdu znamenají, je zapotřebí odvážlivců, kteří na vlastní kůži tuto neprobádanou půdu prozkoumají a projdou celou plejádou státních orgánů a soudů, vyslechnouce si přitom zcela protichůdné právní názory. Počátkem devadesátých let minulého století byl takovým odvážlivcem P. Uhl, díky němuž jsme se teprve v nález Ústavního soudu ČR č. IV. ÚS 34/97 ze dne 5. 5. 1997 dočetli, že nabytí cizího občanství „volbou“ není totéž, co nabytí cizího občanství „na vlastní žádost“, a tudíž se přitom české občanství nepozbývá. Uvedený právní názor je dodnes mnohými právníky považován za sporný. Otázka je to však již definitivně vyřešená a problémy do budoucna zřejmě nezpůsobuje.

Jiná situace však panuje v případě našich krajanek, které se provdaly za cizince a žijí v zemi svého manžela. U některých jejich příběhů happy endem neskončil, zvláště pokud žijí v zemích s odlišnou kulturou od té naší. Chtěl bych v tomto příspěvku popsat nepříznivý osud našich krajanek v Sýrii. Týká se jen několika desítek žen. Je to však osud nespravedlivý a tudíž k němu nemůžu a nechci mlčet.

---

¹ Ačkoliv jde o názor sporný, diskuse na toto téma byla završena nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95, který neústavnost této úpravy neshledal.

² Zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky.

Možnost pozbytí státní občanství České republiky předvídá § 17 zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky. Do 28. 10. 2003 zněl takto: „*Státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky okamžikem, kdy na vlastní žádost nabytí cizí státní občanství s výjimkou, kdy cizí státní občanství nabytí v souvislosti s uzavřením manželství nebo narozením.*“ Právě poslední věta citovaného ustanovení se stala příčinou dvojího možného výkladu. Jak silná musí být ona „souvislost s uzavřením manželství“, aby na daný případ dopadala uvedená výjimka a dotyčná osoba by při nabytí cizí státní příslušnosti české občanství nepozbyla?

Podle striktnějšího výkladu tím byla myšlena jen ta situace, kdy uzavřením manželství žena automaticky nabytí státní občanství svého manžela. Nabytí občanství manžela již samotným sňatkem bylo dříve ve světě celkem obvyklé. Nicméně je to už dávno. Taková úprava je totiž ve zřejmém rozporu s Úmluvou o státním občanství vdáných žen z roku 1962,³ která v čl. 1 stanoví, že „uzavření ani rozvedení manželství nemohou mít samy o sobě vliv na státní občanství ženy“. Jedním z posledních států Evropy, kde žena nabytí sňatkem automaticky občanství manžela, bylo Švýcarsko. Tam tento (v případě bohatého Švýcarska spíše vyhledávaný) následek sňatku zrušili až od 1. 1. 1992.⁴ Ostatní evropské státy podobnou úpravu odstranily mnohem dříve, včetně Československa, které tak učinilo již v roce 1947.⁵ Dnes je ve většině zemí světa uzavření manželství pouze důvodem pro snadnější naturalizaci.

Podle liberálnějšího výkladu se české občanství nepozbývalo, pokud zde byla alespoň nějaká souvislost s uzavřením manželství. Zcela logicky bylo argumentováno,⁶ že pokud by snad měla ona výjimka dopadat jen na případy, kdy docházelo k nabytí cizího občanství automaticky uzavřením manželství, pak se v zákoně ocitlo zcela nadbytečně slovní spojení „v souvislosti s“ a ustanovení § 17 zákona o státním občanství mělo jednoduše znít tak, že české občanství se nepozbývá v případech nabytí cizího občanství uzavřením manželství.

Jak už tomu bývá v otázkách českého státního občanství zvykem, zaujaly naše úřady právě onen striktnější výklad. Pokud se žena provdala za cizince, odstěhovala se do země svého

---

³ Úmluva o státním občanství vdáných žen (vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 72/1962 Sb.).

⁴ Černý V., Valášek, M.: *České státní občanství*. Praha: Linde Praha, a. s., 1996, s. 460.

⁵ Zákonem č. 102/1947 Sb., o nabytí a pozbytí československého občanství sňatkem. (účinný od 24. 6. 1947)

⁶ Např. Valášek, M., Kučera, V.: *Státní občanství – komentář*. Praha: Linde Praha, a. s., 2006, s. 105.

manžela a tam si požádala o občanství jeho země, pozbyla dle tohoto výkladu české státní občanství.

Podívejme se, jak takový postup vypadal v praxi. Pro názornost uvedu osudy našich krajanek v Sýrii. Na okraj dodávám, že ačkoliv v tomto příspěvku stále zmiňuji naše ženy provdané za cizince, platí samozřejmě to samé i o našich krajanech, kteří se oženili s cizinkami. V případě Sýrie se však v drtivé většině jedná o naše ženy. Ty navázaly v šedesátých až osmdesátých letech minulého století známost se syrskými studenty, kteří v tehdejší Československu studovali jakožto příslušníci spřátelené země. Následovala svatba a přestěhování se do Sýrie.

Po desítkách let strávených v Sýrii pak bylo nasnadě, že mnohé z našich krajanek začaly uvažovat o tom, že si požádají o státní občanství země svého manžela, ve které tak dlouho žijí. Konzulární oddělení našeho velvyslanectví v Damašku jim pak poskytlo v souladu se svým posláním⁷ poučení, že o své české občanství přijdou. Ty ženy, které syrské občanství opravdu nabyly, nebyly naším velvyslanectvím již nadále považovány za české státní občanky, a to se všemi důsledky z toho plynoucími (odebrání cestovního pasu, nutnost vyřídit si vízum pro návštěvu České republiky atd.). Netřeba říkat, že taková situace byla dostatečně silným odstrašujícím faktorem pro všechny případné zájemkyně o syrské občanství. Na jedné straně musely snášet nevýhodné postavení cizineckého režimu v Sýrii, na druhé straně, pokud by přišly o české občanství, uzavřela by se jim cesta zpět do Evropy, a to zejména s ohledem na politický postoj mnoha evropských zemí k Sýrii a s tím související ztíženou proceduru získávání víz. Některé naše krajanky si tedy o syrské občanství zažádaly, většina z nich však ze strachu ze ztráty českého občanství nikoliv.

Úleva pro mnohé přišla v roce 2003. 29. 10. 2003 nabyla účinnosti novela zákona o nabytí a pozbytí státního občanství české republiky č. 357/2003 Sb. Výjimka z pozbytí státního občanství České republiky v případě nabytí cizí státní příslušnosti byla přeformulována a zní: *„K pozbytí státního občanství České republiky nedojde v případech, kdy došlo k nabytí cizího státního občanství v souvislosti s uzavřením manželství se státním občanem cizího státu, a to za předpokladu, že došlo k nabytí cizího státního občanství manžela za trvání manželství.“*

---

⁷ Které zní: „chránit zájmy vysílajícího státu a jeho příslušníků“, resp. „chránit práva a zájmy vysílajícího státu a jeho občanů“ (čl. 5, písm. a) Úmluvy o konzulárních stycích – vyhl. MZV 32/1969 Sb., resp. čl. 29, písm. a) Konzulární úmluvy mezi ČSSR a Syrskou arabskou republikou – vyhl. MZV č. 101/1983 Sb.).

Podle důvodové zprávy „nová úprava umožní státním občanům České republiky, kteří uzavřou manželství s cizincem, nabytí na vlastní žádost státní občanství manželovo, aniž by pozbyli státní občanství České republiky“.⁸

Mohlo by se tedy zdát, že s účinností od 29. 10. 2003 došlo k posunu v postoji ke dvojímu občanství ve směru k větší vstřícnosti. To je nepochybně v souladu s celoevropským trendem. Bohužel, jak uvidíme, ve skutečnosti touto novelou došlo v rozporu se záměrem jejích tvůrců naopak ke zpřísnění podmínek pro zachování českého občanství.

Dne 30. 5. 2007 vydal Nejvyšší správní soud dlouho očekávané rozhodnutí⁹ vyjadřující se k následkům nabytí cizího státního občanství před novelou z roku 2003. Nejvyšší správní soud se v něm zcela přiklonil k již zmíněnému liberálnějšímu výkladu, podle kterého za „souvislost s uzavřením manželství“ je třeba považovat ne jen případy, kdy k nabytí cizího občanství dojde automaticky uzavřením manželství, ale i ty případy, kdy náš občan nabude občanství svého manžela na vlastní žádost např. proto, že s ním chce žít v jeho zemi. Uvedený judikát však přišel příliš pozdě, neboť byl vydán v době, kdy už bylo příslušné ustanovení zákona změněno novelou z roku 2003. A tato novela de facto přidala k výjimce pro zachování českého občanství novou podmínku – cizí občanství musí být nabyto za trvání manželství. Otázkou je, zda stanovení této nové podmínky bylo opravdu záměrné, anebo jen zákonodárce nenašel lepší jazykovou formu pro vyjádření, že cizí státní občanství nemusí být nabyto ihned při sňatku. Jenže čas je nelítostný a některé naše krajanky v Sýrii mezitím ovdověly! O trvání manželství už tudíž nelze mluvit. Tedy přinejmenším dle našeho právního řádu.

Výsledkem je velmi kuriózní situace. Ty naše krajanky, které syrské občanství nabyly do účinnosti novely z roku 2003, byly nejprve považovány za cizinky a teprve po vydání již zmíněného rozhodnutí Nejvyššího správního soudu je s nimi (doufejme) opět jako s našimi občany jednáno. Naproti tomu část našich krajanek se spoléhala na chybný výklad zákona, který jim podaly naše úřady, a o syrské občanství se neodvážily zažádat dříve, než nabyla účinnosti novela z roku 2003. Mezi podáním žádosti o syrské občanství a jeho obdržením obvykle uběhla doba přibližně dvou let. Pokud jejich manželství mezitím zaniklo, cesta ke dvojímu občanství se jim zavřela.

---

⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 357/2003 Sb., k bodu 36.

⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2007, čj. 1 As 62/2006-82.

Ústavní soud ČR již opakovaně ve svých nálezech vyslovil názor, že pokud zákon umožňuje několik různých výkladů, je povinností všech státních orgánů provést jejich interpretaci ústavně konformním způsobem.¹⁰ Zcela v duchu tohoto principu pak Nejvyšší správní soud ve zmíněném rozhodnutí argumentoval, když vyslovil názor, že „je-li právní norma svým obsahem přinejmenším matoucí, a připouštějící snad vícero výkladů, pak je vždy nutno zvolit ten, který nesměřuje k újmě právní strany“. Jednal-li tedy někdo v přesvědčení, že za souvislost s uzavřením manželství je možné považovat i nabytí státního občanství manžela na vlastní žádost, nelze mu vnucovat onen druhý, striktnější výklad. Jak však naložit se situací, kdy někdo kvůli matoucí právní normě umožňující dvojí výklad určitý úkon neučinil? Vždyť zde jde o totéž jako v předchozím případě! Čtenář zákona učinil určité rozhodnutí – v tomto případě negativní – nepožádat si o cizí státní příslušnost. U těch, kteří si o cizí občanství požádali, byla nejasná formulace zákona zhojena ústavně konformním přístupem Nejvyššího správního soudu. Naproti tomu ti, kteří tak (opět kvůli nejasné formulaci zákona) neučinili, naráží na dnes platné ustanovení, které z možnosti ponechat si české občanství zcela vylučuje ty, jejichž manželství již zaniklo.

Naše krajaneky – vdovy v Sýrii se tak po smrti svých manželů dostaly do svízelné situace. Jako cizinky v Sýrii nemají právo dědit po svém manželovi žádné nemovitosti a naráží na další problémy v oblasti pobytového režimu v Sýrii apod.¹¹ Námitky, že Česká republika nezodpovídá za režim zacházení s cizinci, který praktikuje Sýrie, jsou nepřesvědčivé. Pravá příčina tohoto stavu není na syrské straně. Tyto ženy totiž byly po dlouhá léta mystifikovány dvojsmyslností českého zákona a jeho neústavním výkladem, který jim po celou dobu podávaly naše úřady. Proč by se nyní měly dostávat do jiného postavení než jiné naše krajaneky jen proto, že jejich manžel již zemřel?

Od účinnosti novely č. 357/2003 Sb. nově přidaná podmínka, že české občanství se nepozbývá jen tehdy, pokud bude cizí občanství nabyto za trvání manželství, postrádá jakoukoliv legitimitu, a to zejména s ohledem na nevyzpytatelnou nahodilost takové události, jakou je smrt manžela. Nelze nic namítat proti tvrzení, že každý stát je oprávněn upravit si předpisy o svém státním občanství. Pokud však je jedné skupině obyvatel poskytnuta určitá

---

¹⁰ Např. nálezy sp. zn. III. ÚS 86/98, Pl. ÚS 48/95, Pl. ÚS 19/98 a další.

¹¹ Například jsou povinny si po smrti svého manžela nově opakovaně žádat o trvalý pobyt, což dříve nikdy dělat nemusely, protože status ženy byl odvozován od jejího manžela. Diskriminační praktiky vůči ženám jsou dnes moderovány aktuální syrskou soudní praxí. V jednom konkrétním případě, který jsem měl možnost zkoumat, byla žena provinivší se proti cizineckému režimu soudem potrestána pokutou ve výši pouhých cca 50 Kč. Ne vždy to ale musí skončit takto úsměvně.

(zcela legitimní) výjimka, nelze tuto výjimku upírat jiné (naprosto srovnatelné) skupině občanů.

Rád bych na závěr připomněl myšlenku z dnes již klasického rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci *Afroyim v. Rusk*,¹² že žádná skupina občanů (myšleno členů zákonodárního sboru) není oprávněna rozhodnout o zbavení občanství jiné skupiny občanů. Ačkoliv uvedený názor nebyl v České republice přijat, lze se stále ptát po opodstatněnosti úpravy, podle které je za určitých podmínek možné pozbytí státní občanství České republiky. Princip předcházení vzniku dvojího občanství, jak je zná náš právní řád, je v ostrém nesouladu s realitou dnešního světa. Státní občanství nelze přeci srovnávat s monogamním manželstvím. Jistěže lze souhlasit s názorem Mezinárodního soudního dvora ve věci *Nottebohm*, že státní občanství má být založeno na opravdovém poutu mezi občanem a příslušným státem. Takové pouto však může zcela upřímně existovat k vícero státům. Nejde tu jen o vztah občana ke státu, ale i o vztah mezi občany navzájem. Naše krajanky v Sýrii (a jistě i v mnoha jiných zemích) tam po desítky let žijí a mají tam své děti. Očekávat, že se po takové době strávené v zahraničí vrátí natrvalo zpět do České republiky, je nereálné. V České republice však mohou mít své rodiče, sourozence, spolužáky ze škol apod. A právě tato horizontální rovina státního občanství je nadále přehlížena. Takový výrazný zásah, jakým je pozbytí státního občanství České republiky, musí v každém jednotlivém případě obstát v testu proporcionality. Není-li to v našich silách a stále se vyskytují nespravedlnosti, jaké jsem popsal v tomto příspěvku, nezbyvá než položit otázku, zda není lepší na současnou rigidní úpravu rezignovat a vícere občanství připustit.

Kontaktní údaje na autora – email:

65413@mail.muni.cz

---

¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ze 29. 5. 1967. 387 U.S. 253 (1967), blíže Pěchota, V.: *Otázky dvojího státního občanství ve světle českolovensko-americké smlouvy z roku 1928 a amerického práva*. Právník, č. 7/1995.